

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

هادی سارانی^{۱*}، حسنعلی ویسکریمی^۲، عزت‌الله قدم‌پور^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر رابطه‌ی عوامل خانواده (باورهای دینی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، باورهای فرهنگی و سبک فرزند پروری) با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه شهرستان خرم‌آباد با نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت انجام گرفت. روش پژوهش براساس هدف از نوع کاربردی بود. جامعه پژوهش شامل همه‌ی دانش‌آموزان دوم متوسطه شهرستان خرم‌آباد در سال تحصیلی ۱۴۰۲ - ۱۴۰۱ بود. حجم نمونه با توجه به متغیرهای پژوهش و خرده‌مقیاس‌های آنها ۱۸۰ دانش‌آموز به عنوان نمونه انتخاب گردید. روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی بود. ابزار اندازه‌گیری شامل پرسشنامه‌های استاندارد باورهای دینی (۱۳۸۹)، پایگاه اجتماعی - اقتصادی قدرت‌نما (۱۹۹۳)، سبک‌های فرزند پروری بامریند (۲۰۰۴)، سبک‌های هویت برزونسکی (۱۹۹۲)، نگرش به اعتیاد نظری (۱۳۸۰) و پرسشنامه محقق ساخته باورهای فرهنگی بومی بود. روش پژوهش همبستگی از نوع تحلیل مسیر بود که با استفاده از نرم‌افزار ایموس ۲۴ اجرا گردید. در پایان نتایج نشان داد که مسیر مستقیم سبک فرزندپروری (β=۰/۵۱, P<۰/۰۰۱)، باورهای دینی (β=۰/۴۸, P<۰/۰۰۱)، باورهای فرهنگی بومی (β=۰/۶۵, P<۰/۰۰۱) و مسیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی به نگرش به مصرف مواد مخدر (β=۰/۶۷, P<۰/۰۰۱) معنادار می‌باشد. همچنین، مسیر مستقیم سبک فرزندپروری (β=۰/۷۹, P<۰/۰۰۱)، مسیر مستقیم باورهای (β=۰/۶۳, P<۰/۰۰۱)، مسیر مستقیم باورهای فرهنگی بومی (β=۰/۵۸, P<۰/۰۰۱)، مسیر مستقیم پایگاه اقتصادی - اجتماعی به سبک‌های هویتی (β=۰/۴۸, P<۰/۰۰۱) و مسیر مستقیم سبک‌های هویتی به گرایش به مصرف مواد مخدر (β=۰/۵۹, P<۰/۰۰۱)، معنادار می‌باشند (P<۰/۰۰۱). همچنین حد پایین و بالای آزمون بوت استراپ نشان داد که مسیرهای غیرمستقیم عوامل مرتبط با خانواده از طریق سبک‌های هویت رابطه معناداری با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دارد (P<۰/۰۰۱). بنابراین شناسایی عوامل مخاطره‌آمیز و تقویت عوامل محافظت‌کننده مرتبط با خانواده می‌تواند، نقش پیشگیری از اعتیاد را میان دانش‌آموزان دوم متوسطه ایفا کند.

کلمات کلیدی: خانواده، سبک هویت، عوامل خطر ساز و محافظ، نگرش به اعتیاد.

۱- دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. (نویسنده مسئول)

hadisarani@yahoo.com

۲- دانشیار گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. نویسنده veiskarami.h@lu.ac.ir

۳- استاد گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. ghadampour.e@lu.ac.ir

مقدمه

یکی از جنبه‌های رشد فردی و اجتماعی در دوره نوجوانی کسب هویت است. در چند دهه‌ی گذشته حجم وسیعی از تحقیقات روانشناسی اجتماعی و روانشناسی شخصیت بر روی هویت متمرکز شده‌اند. اریکسون^۱، نخستین فردی است که هویت را به عنوان دستاورد مهم شخصیت نوجوانی معرفی کرد. از نظر اریکسون برای نوجوانان یک احساس یکپارچه و پایدار از هویت اغلب با اعتماد به نفس بالا و اهداف روشن در زندگی همراه است و از سوی دیگر یک احساس ناپایدار از هویت با احساس اضطراب، آشفتگی، سردرگمی و رفتارهای بزهکارانه همراه است (لویکس، شوارتز، گوسنس، بیرز و میسوتن^۲، ۲۰۱۹؛ جلالی، اسکندری، برجلی، سهرابی، عسگری، ۱۴۰۰). بنابراین، با توجه به نظریه‌ی روانی- اجتماعی اریکسون هویت به مثابه‌ی یک چارچوب مرجع عمل می‌کند که فرد به منظور تفسیر تجارب شخصی و گفتگو درباره معنا، هدف و جهت‌گیری زندگی خود از آن استفاده می‌کند (برزونسکی^۳، ۲۰۰۳). مارسیا^۴ (۱۹۶۶) مفهوم هویت را با بکارگیری دو مفهوم کاوش و تعهد شرح داد. کاوش مربوط به بحران می‌شود و تمایزهای شناختی و رفتاری را نشان می‌دهد. مارسیا بحران را به عنوان دوره‌ای از آشفتگی می‌داند که در طی آن ارزش‌ها و انتخاب‌های فرد مورد ارزیابی مجدد قرار می‌گیرد. تعهد، یک فرایند تصمیم‌گیری است. تعهد در مورد حل بحران از طریق یافتن پاسخ و تعهد به ارزش‌ها و انتخاب است. در این مدل هویت به عنوان یک ساختار درونی به تصویر کشیده می‌شود که ایده‌ال‌ها، انتظارات، قابلیت‌ها و تاریخچه‌های فرد را در چندین زمینه زندگی مانند شغل، مذهب و نقش جنسی آشکار می‌کند (کدورا و شوروم^۵، ۲۰۱۹). وجود یا فقدان هر یک از این دو معیار (کاوش و تعهد)، در دوره‌ی شکل‌گیری هویت می‌تواند، به شناسایی پایگاه‌های هویت فرد کمک کند. مارسیا با ترکیب فقدان یا وجود این معیارها، چهار پایگاه هویت موفق، دنباله‌رو، بحران زده و سردرگم را مشخص نمود (رومانو^۶، ۲۰۰۴). برزونسکی (۱۹۹۲) نیز از سبک‌های پردازش هویت برای توصیف چگونگی پردازش اطلاعات مربوط به هویت استفاده کرده است. او بر این باور است که سبک‌های هویت، بازتابی از جهت‌گیری‌های پردازش اطلاعات هستند و نوجوان هنگام ساختن هویت و متعهد شدن به ارزش‌ها و باورها از آنها استفاده می‌کند. این الگو در واقع به تفاوت در فرایندهای شناختی- اجتماعی جوانان در ساخت، نگهداری و انطباق هویت خودشان تأکید دارد. هویت نیز از جمله عواملی است که می‌تواند در پیشگیری از گرایش نوجوانان به مصرف مواد مخدر نقش مؤثری داشته باشد. در واقع فرآیندهای شکل‌گیری هویت با مصرف مواد در نوجوانی مرتبط است (دی مور، سیستما، ولر و کلیمسترا^۷، ۲۰۲۲). بطوریکه، بکویت، بست، ساویک، هاسلم و باثیش^۸ (۲۰۱۹) به نقش هویت اجتماعی موفق در عدم وابستگی نوجوان به مصرف مواد مخدر اشاره کرده‌اند. علاوه بر این، پژوهش‌ها بر نقش هویت اجتماعی (بازتابی هویت) در حمایت از بهبودی از اعتیاد بخصوص در مراحل اولیه، تأکید دارند (وب، کلیسون، دودا - میکولین و کاکس^۹، ۲۰۲۲). همچنین، تحقیقات نشان داده که سبک هویت اطلاعاتی و هنجاری با گرایش به اعتیاد رابطه منفی و با سبک هویت احتیاطی/ سردرگم رابطه مثبت دارد (وجودی، عبدالپور، بخشی‌پور رودسری و عطارد، ۱۳۹۳؛ بیگدلی و شریفی‌فر، ۲۰۱۶ و جمشیدی‌فر، بابایی، پورشریفی، ۱۳۹۲). هویتی که بیشتر منسجم باشد تا سردرگم، یکی از عوامل محافظت‌کننده نوجوانان در مقابل گرایش به رفتارهای مصرف مواد و رفتارهای مشکل‌آفرین است. شکل‌گیری یک هویت منسجم در سازماندهی فرد به تجربیات خود و همچنین سمت و سو دادن به تصمیمات و رفتارهایش می‌شود در حالی

¹ Ericsson

² Luyckx, Schwartz, Goossens, Beyers & Missotten

³ Berzonsky

⁴ Marcia

⁵ Kodura and Shroom

⁶ Romano

⁷ De Moor, Sijtsema, Weller, & . Klimstra,

⁸ Beckwith, Best, Savic, Haslam & Bathish

⁹ Webb, Clayson, Duda - Mikulin & Cox

که هویت سردرگم، متلاشی و فاقد ساختار مناسب می‌تواند زمینه را برای آسیب نوجوان در برابر رفتارهای پرخطر مانند مصرف مواد مهیا سازد (شوارتز، کوته و آرنِت^۱، ۲۰۰۵). بنابراین سبک هویت می‌تواند یک عامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز برای نوجوانان باشد. رویکرد عوامل مخاطره‌آمیز و محافظت‌کننده پیش‌بینی‌های سودمندی در گرایش افراد به اعتیاد و رفتارهای پرخطر ارائه می‌دهد. اعتقاد بر این است که قرار گرفتن در معرض رفتارهای پرخطر به احتمال انجام این رفتارها در آینده کمک می‌کند (هاوکینز، کاتالانو و میلر^۲، ۱۹۹۲). این نظریه پیشنهاد می‌کند که سوء مصرف مواد و سایر رفتارهای مشکل‌ساز را می‌توان با محدود کردن تعداد عوامل خطر ساز یا جلوگیری از ایجاد آنها و با تقویت عوامل محافظتی در افراد کاهش داد. مطابق تحقیقات عوامل خطرزا و محافظت‌کننده در محیط خانواده و مدرسه به طور همزمان بر سلامت روان نوجوانان تأثیر می‌گذارد (وانگ، ژو، فو، شی^۳ و همکاران، ۲۰۲۳). عوامل محافظتی به عنوان ویژگی‌های فردی، اجتماعی یا مرتبط با خانواده تعریف می‌شوند که احتمال ابتلا به تجربیات نامطلوب مانند بدرفتاری و اعتیاد را کاهش (اسپراگ جونز، کنتس، روسو و فیرومن^۴، ۲۰۱۹) و پاسخ فرد به تجربیات نامطلوب را که معمولاً منجر به نتیجه منفی می‌شود، بهبود می‌بخشد (ناوارو پرز، توماس، جورجیوا و گارسیا مولا^۵، ۲۰۲۳). برخلاف عوامل محافظت‌کننده، عوامل خطر ساز نوجوانان را در معرض پیامدهای نامطلوب، سوء مصرف مواد مخدر و سایر رفتارهای پرخطر قرار می‌دهد (وودوارد، اسمیت، مان، آلفگیر و مورهاوس^۶، ۲۰۲۲؛ چیسوم، بئاتریس، ایانوولوا و اولواتویین^۷، ۲۰۲۲ و عفراتی^۸، ۲۰۲۳). خانواده به عنوان یک عامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز بیشترین توجه را به خود جلب کرده است (لوباتو کونچا، ساندرمن، پیزارو و هاگدورن^۹، ۲۰۲۲). تحقیقات مختلف نشان داده، استحکام رابطه، احساس حمایت والدین، صمیمیت و باز بودن در روابط و زمان صرف شده با والدین می‌تواند از فرصت درگیر شدن نوجوان با موقعیت‌های مخاطره‌آمیز مانند مصرف مواد جلوگیری کند (وودوارد، اسمیت، مان، کریستیانسون، هالی^{۱۰}، ۲۰۲۳). اما هنگامی که روابط بیش از حد کنترل شده، سهل‌گیرانه یا مخفیانه باشد، می‌تواند منجر به ناسازگاری و افزایش خطر درگیر شدن با مواد گردد (مک‌کان، پرا، مک‌لافین، مک‌کارتن و هیگینز^{۱۱}، ۲۰۱۶) به نقل از وودوارد و همکاران، ۲۰۲۳). به نظر می‌رسد که متغیرهای حوزه‌ی خانواده مهم‌ترین عامل محافظتی بعد از همسالان برای مصرف مواد در نوجوانان باشند (وودوارد و همکاران، ۲۰۲۳). بنابراین خانواده بستر مهمی در گرایش نوجوانان به اعتیاد محسوب می‌شود (رضایی، اسلامی و مهدی پور خراسانی، ۱۳۹۳). پژوهش‌ها، خانواده را به عنوان یکی از مهمترین عوامل در پیشگیری و یا ایجاد آمادگی اعتیاد برشمرده‌اند (پیک و کوونس^{۱۲}، ۲۰۱۰). در نتیجه، در غلبه بر معضل اعتیاد به مواد مخدر، خانواده به کانون حل مشکلات تبدیل شده است (گاردینر، ماسه، یاروچی^{۱۳}، ۲۰۱۹). نتایج تمامی پژوهش‌ها به نحوی بیانگر این است که تأثیر خانواده بر سوء مصرف مواد، امری اجتناب‌ناپذیر است، و نوجوانان و جوانان به شدت تحت تأثیر والدین خود قرار دارند. لذا در مجموع خانواده نقش حیاتی در خطر ابتلای نوجوان به مصرف مواد مخدر دارد (بهارالدین، محمد و کریم^{۱۴}، ۲۰۲۰).

¹ Schwartz, Cote & Arnett

² Hawkins, Catalano and Miller

³ Wang, Zhou, Fu, Xie

⁴ Sprague-Jones, Counts, Rousseau & Firman

⁵ Navarro-Perez, Tomas, Georgieva & Garcia- Molla

⁶ Woodward, Smith, Mann, Alfgeir & Morehouse

⁷ Chisom, Beatrice, Iyanuoluwa & Oluwatoyin

⁸ Efrati

⁹ Lobato Concha Sanderman, Pizarro & Hagedoorn

¹⁰ Woodward

¹¹ McCann, Perra, McLaughlin, McCartan & Higgins

¹² Piko & Kovács

¹³ Gardiner, Mâsse, Iarocci

¹⁴ Baharudin, Mohamad & Karim

در پژوهش حاضر چهار عامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده (دینداری، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، فرهنگ بومی و سبک فرزند پروری) مورد توجه قرار گرفته است. مطابق پژوهش‌های مختلف دینداری (معنویت) یک عامل محافظت‌کننده یا مراقبت‌کننده محسوب می‌شود که سطوح بالا و پایین آن با انواع رفتارهای پرخطر بویژه اعتیاد به مواد مخدر در ارتباط است (شوشتری و آقا بابایی، ۱۳۹۹؛ تیرادو، مورنو، فونتس، رودریگز، هراندز^۱ و همکاران، ۲۰۲۳). همچنین، بسیاری از مؤلفه‌های اجتماعی - اقتصادی خانواده از جمله درآمد، وضعیت اقتصادی اجتماعی، سابقه جرم والدین، تحصیلات والدین، بیکاری، ساختار خانواده، عضویت در خرده فرهنگ‌های بزهکاری، فقر، نابرابری اقتصادی، دسترسی به مواد، همسالان، اوقات فراغت، منزلت اجتماعی، محله و بسیاری دیگر از متغیرها با اعتیاد فرزندان و اعضای خانواده در ارتباط است (گرا، بندتی، رسچه، پوتنته، کوتیلی^۲ و همکاران، ۲۰۲۰؛ احدی و محمدی، ۱۴۰۱). علاوه بر این، یافته‌های نشان می‌دهد که سبک‌های فرزندپروری ضعیف یک عامل خطر برای سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان است (زرور، ناجا، چاهود، حلبی، بدوی و همکاران^۳، ۲۰۲۱). در حالی که، گرمی و درک والدین و طرفداری مادر احتمالاً عوامل محافظتی برای پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان است (لوکاووسکا، واچک و گابهلیک^۴، ۲۰۲۰). سرانجام اینکه، خانواده توسط سوء مصرف کنندگان فرهنگ بومی به عنوان دومین عامل مداخله‌ای مهم پس از حمایت معنوی توصیف می‌شود. از آنجاییکه که سوء مصرف مواد با باورهای فرهنگی سنتی بومیان در مورد شجاعت، فروتنی و سخاوت و شرافت خانواده در تضاد است، تمامیت فرهنگی می‌تواند به عنوان یک عامل پیشگیری‌کننده و هم به عنوان یک عامل درمانی در سوء مصرف مواد عمل کند. از طرف دیگر، قطع ارتباط با ارزش‌ها و سنت‌های فرهنگی سبب شده تا افراد در تلاشی ناموفق برای مقابله با اضطراب وجودی خود به الکل و مواد روی آورند. کشف معنا و شفای حاصل برای مراجعان بومی از طریق اتصال مجدد به ارزش‌ها و سنت‌های فرهنگی امکان‌پذیر است (مک کورمیک^۵، ۲۰۰۰).

در پژوهش‌های متعدد خانواده به عنوان یک عامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز در گرایش نوجوانان به اعتیاد معرفی شده است (ناوی، اسماعیل، ابراهیم، حسن، عبدالمناف^۶، ۲۰۲۱؛ اوکانیا گوردیلو و کلیور^۷، ۲۰۲۳؛ جهان شاه لو، محمد خانی، امیری، فخاری، حسینی، ۱۳۹۵ و پارسیان، هاشمیان، ابوالمعالی و میرهاشمی، ۱۳۹۴). همچنین پژوهش‌ها نشان دهنده تأثیر جنبه‌های متعدد عوامل خانوادگی با گرایش نوجوانان به اعتیاد است. به گونه‌ای که وودوارد^۸ (۲۰۲۱) در پژوهشی نشان دادند که خانواده، مدرسه، اوقات فراغت و همسالان به طور قابل توجهی با مصرف الکل یا حشیش در ارتباطند.

در پژوهشی دیگر هاک، هیندین، باس، سرکان، برادشاو^۹ و همکاران (۲۰۱۶) نشان دادند، شیوه تربیتی مقتدر با استفاده از مواد مخدر رابطه منفی و شیوه تربیتی مستبد، سهل‌گیر و بی‌اعتنا با مصرف مواد رابطه مثبت دارد.

لی، وایچی و بینگ یوان^{۱۰} (۲۰۲۲) نیز در بررسی نقش میانجی حمایت اجتماعی در رابطه بین سبک‌های فرزندپروری و سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان، بیان کردند که سبک‌های فرزند پروری به طور قابل توجهی شناسایی سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان را پیش‌بینی می‌کنند. همچنین در مطالعه‌ای ریدونت، چالت، فوربرن، بوویز و ملچی^{۱۱} (۲۰۱۲) نشان دادند که میزان استفاده نظامند از مواد مخدر در افراد با موقعیت اجتماعی - اقتصادی پایین نسبت به افراد دارای موقعیت اجتماعی - اقتصادی

¹ Tirado, Moreno, Fuentes, Rodriguez, Hernandez

² Gerra, Benedetti, Resce, Potente, Cutilli

³ Zrour, Naja, Chahoud, Halabi, Badaoui

⁴ Lukavska, Vacek & Gabhelik

⁵ McCormick

⁶ Nawi, Ismail, Ibrahim, Hassan, Abdul Manaf

⁷ Ocaña-Gordillo & Kliwer

⁸ Woodward

⁹ Hock, Hindin, Bass, Surkan, Bradshaw & Mendelson

¹⁰ Li, Weijie & Bingyuan

¹¹ Redonnet, Chollet, Forborne, Bowes & Melchior

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم

متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

متوسط و بالا بیشتر است. از طرفی هانسون و چن^۱ (۲۰۰۷) در پژوهشی نشان دادند که نوجوانان با سطح اجتماعی-اقتصادی بالا نسبت به نوجوانان با سطح اجتماعی-اقتصادی پایین، مصرف سیگار، الکل و داروی بیشتری را گزارش می‌کنند. همچنین، هانسون و چن (۲۰۰۷) با بررسی و تحلیل سیزده مطالعه دریافتند که در نه مورد (۶۹٪) آنها بین مصرف مواد و وضعیت اقتصادی-اجتماعی رابطه وجود ندارد. گرا، بندتی، رشه، پوتنته، کوتیلی^۲ و همکاران (۲۰۲۰) در تحقیق وضعیت اجتماعی-اقتصادی، آموزش والدین، ارتباط با مدرسه و منابع فردی فرهنگی-اجتماعی در آسیب‌پذیری دانش‌آموزان در برابر مصرف مواد مخدر نشان داد که الگوهای استفاده از مواد در میان دانش‌آموزان ۲۸ کشور مورد بررسی به شدت با وضعیت اجتماعی-اقتصادی پایین و تحصیلات پایین والدین در ارتباط است.

سندی، صالحی، کافی رضایی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان رابطه شیوه‌های فرزندپروری ادراک شده و سبک‌های هویت با حرمت خود در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی نشان دادند که بین شیوه‌های فرزندپروری و سبک‌های هویت با میزان حرمت خود دانش‌آموزان رابطه معنی‌دار وجود دارد. ماتریس همبستگی نیز نشانگر رابطه معنی‌دار میان شیوه‌های فرزندپروری و سبک‌های هویت بود. نتایج نشان داد دانش‌آموزانی که تحت شیوه فرزندپروری قاطعانه پرورش یافته‌اند دارای میزان حرمت خود بالاتر و اغلب این دانش‌آموزان دارای سبک‌های هویت اطلاعاتی و یا هنجاری هستند اما دانش‌آموزان تحت شیوه فرزندپروری مستبدانه و سهل‌گیرانه دارای حرمت خود پایین‌تر و سبک هویت سردرگم/اجتنابی هستند. شاکشی (۲۰۲۰) در پژوهش تأثیر سبک‌های مختلف فرزندپروری بر هویت نوجوانان، نشان داد که سبک‌های مختلف فرزندپروری نقش متفاوتی در شکل‌گیری هویت یک نوجوان دارد. صدری، ریس قره درویشلو، رحیمی زرج آباد (۱۳۹۷) در بررسی نقش الگوهای ارتباطی خانواده و سبک‌های دلبستگی در پیش‌بینی آمادگی به اعتیاد در جوانان نشان دادند که متغیرهای الگوهای ارتباطی خانواده و سبک‌های دلبستگی با گرایش به سوء مصرف مواد رابطه دارند. زینالی، پاشاسرفی، عنایتی، عسگری و پاشا (۲۰۱۱) در پژوهش مسیر میانجی در بین سبک‌های فرزندپروری، سبک‌های دلبستگی و خودتنظیمی با استعداد اعتیاد نوجوانان نشان دادند که سبک‌های فرزندپروری مقتدرانه و سهل‌گیرانه با دلبستگی ایمن و سبک‌های فرزندپروری مستبدانه و سهل‌انگارانه با دلبستگی نایمن همراه است. همچنین، دلبستگی نایمن با سطح پایینی از خودتنظیمی و دلبستگی ایمن با سطح بالایی از خودتنظیمی در ارتباط است. افتخاری، بختیاری و کیانی مقدم (۲۰۲۲) در پژوهش رابطه سبک‌های دلبستگی کودکان، سبک‌های فرزندپروری و وضعیت اقتصادی-اجتماعی والدین، نشان دادند که بین سبک‌های دلبستگی کودکان و سبک‌های فرزندپروری و وضعیت اقتصادی-اجتماعی همبستگی معنی‌داری وجود دارد.

فرزانه جاجرمی، ستوده اصل، کسپاری، جهان (۱۴۰۰) در پژوهشی نشان دادند که گرایش به رفتار پرخطر با نگرش مذهبی و سبک‌های فرزندپروری رابطه مستقیم دارد. زارعی و کاظمی‌پور (۱۴۰۰) نیز در نقش تعدیل‌کننده سالم زیستی مذهبی و خودتمایزیافتگی در رابطه بین ملال روانشناختی با گرایش به اعتیاد در بین دانش‌آموزان نشان دادند که بین ملال روانشناختی، سالم زیستی مذهبی و خودتمایزیافتگی با گرایش به اعتیاد رابطه منفی و معناداری وجود دارد. ویندی و گرابز، (۲۰۲۱) نیز در پژوهشی نشان داد دینداری بالاتر با نگرش منفی نسبت به اعتیاد و حمایت قوی‌تر از درمان‌های مبتنی بر معنویت مرتبط است. پهلوان شریف، امیری، آلن و شریفی‌نیا (۲۰۲۱) نیز در پژوهشی نشان دادند که دینداری و امید به طور کامل رابطه بین دلبستگی نزدیک و رضایت از زندگی را واسطه می‌کنند.

وانگ (۲۰۱۱) در مقایسه چهار جهت‌گیری فرهنگی (جهت‌گیری سنتی، غربی، دو فرهنگی و حاشیه‌ای) نشان داد که جهت‌گیری سنتی نسبت به سه دسته دیگر مصرف مواد کمتری را گزارش کرده‌اند. رضایان و اسماعیلی شاد (۱۳۹۷) در پژوهش رابطه بین پایگاه

¹ Hanson & Chen

² Gerra, Benedetti, Resce, Potente, Cutilli & Molinaro

اجتماعی - اقتصادی و سبک هویت با رفتار فرهنگی در کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بجنورد نشان دادند که بین سبک‌های هویت و رفتار فرهنگی، بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی و رفتار فرهنگی و بین سبک‌های هویت و پایگاه اجتماعی - اقتصادی رابطه معناداری برقرار است. شل، نیومن و فانگ (۲۰۱۰) در تحقیق تأثیر جهت‌گیری فرهنگی، انتظارات الکلی، و خودکارآمدی بر رفتار مصرف الکل نوجوانان در چین نشان داد که سطوح بالاتر جهت‌گیری فرهنگی غربی (فاصله گرفتن از فرهنگ بومی) باعث افزایش انتظارات مثبت، کاهش انتظارات منفی و کاهش خودکارآمدی و در نتیجه نوشیدن بیشتر الکل در نوجوانان می‌گردد. بنابراین، جهت‌گیری فرهنگی بر نوشیدن الکل نوجوانان تأثیر می‌گذارد و این تأثیر تا حدی از طریق تأثیرات جهت‌گیری فرهنگی بر انتظارات نوجوانان به نوشیدن الکل از طریق نقش واسطه‌ای خودکارآمدی است. داشتن جهت‌گیری فرهنگی غربی بیشتر و جهت‌گیری سنتی کمتر منجر به نوشیدن بیشتر، خودکارآمدی کمتر برای تنظیم نوشیدن و خطر بیشتر افزایش انتظارات الکلی می‌شود. همچنین، موناکو، بونتو، کوداچونی، وینیسیوس آراؤخو و پیرماتئو^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی نشان دادند که مصرف الکل توسط فرهنگ، زمینه‌ها و هویت تنظیم می‌شود. صبور، پیشقدم، فاطمی و قنصولی (۱۳۹۴) در نشان دادند که ارتباط معناداری میان ابعاد فرهنگی و اجزای هویتی وجود دارد که می‌تواند برخی از بحران‌های هویتی در جامعه ایرانی را توجیه کند. ساکمان، سولاک و سامر^۲ (۲۰۲۲) در پژوهش آسیب اجتماعی - اقتصادی به عنوان یک عامل خطر برای ناامنی دلبستگی: نقش تعدیل‌کننده جنسیت نشان دادند که چندین شاخص آسیب اجتماعی - اقتصادی با هر دو بعد دلبستگی ناایمن مرتبط است. همچنین، نتایج پژوهش‌های (باباپورخیرالدین و همکاران، ۱۳۹۱ و عباس‌پور، عطایی فر و مرادیان، ۱۳۹۹؛ الشماری^۳، ۲۰۱۸؛ حجازی و فارسی‌نژاد، ۱۳۹۰؛ نجاریپور استادی، ۱۳۸۷ و قربانی، محمدی آریا و کوچکی عاشور، ۱۳۸۵؛ امینی و غفاری، ۱۳۹۷؛ وجودی و همکاران، ۱۳۹۳؛ برزونسکی و کاک^۴، ۲۰۰۲؛ محبی و همکاران، ۲۰۱۸ و سیژوسکا^۵، ۲۰۲۲) حاکی از رابطه سبک فرزند پروری، فرهنگ بومی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده با سبک هویت و رابطه سبک‌های هویت با نگرش به اعتیاد است.

شواهد علمی تأیید شده نشان می‌دهد که مصرف مواد در سنین پایین به شدت با خطر ابتلا به اختلال مصرف مواد در مراحل زندگی بزرگسالی مرتبط است (شیا، ویلیام لی، لینگ، یوانهوی، لو^۶ و همکاران، ۲۰۲۲). تأثیر عمیق اعتیاد بر روی رشد شناختی - عصبی فرد نوجوان (تورپ، حمیدالله، جنکینز و خوکار^۷، ۲۰۲۰) و تأثیر سوء مصرف مواد بر استدلال و تصمیمات غیرمنطقی (وایت، تورگروسا، بارکر، گورلی^۸، ۲۰۱۸) اهمیت پیشگیری از اعتیاد را در نوجوانی را آشکار می‌سازد. راهبردهای پیشگیری و مداخله زود هنگام می‌تواند تأثیر مصرف مواد و اختلالات روانی را در جوامع بخصوص در میان جوانان و نوجوانان کاهش دهد. یکی از مهمترین راهبردهای پیشگیری تغییر نگرش مثبت نسبت به مواد و شناسایی عوامل مخاطره آمیز و محافظت‌کننده نوجوانان در گرایش یا عدم گرایش به اعتیاد است. بنابراین هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره آمیز خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه با نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت است. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته پژوهشی با نقش واسطه‌گری سبک‌های دلبستگی و سبک‌های هویت در رابطه عوامل خانوادگی با نگرش به اعتیاد یافت نشد. علاوه بر این در پژوهش حاضر متغیر فرهنگ بومی / محلی / قومی به عنوان یک عامل خطر ساز و محافظ نوجوانان در گرایش به اعتیاد مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین به منظور دستیابی به هدف فوق ضمن بررسی برارزش کلی مدل ارائه شده سؤالات زیر مورد آزمون قرار گرفت.

۱- آیا اثر مستقیم سبک فرزندپروری به نگرش به مصرف مواد مخدر معنادار است؟

¹ Monaco, Bonetto, Codaccioni, Vinicius Araujo & Piermattéo

² sakman, solak, sumer

³ Alshammari

⁴ Berzonsky & Kuk

⁵ Czyżowska

⁶ Xia, William li, Ling, Yuanhui & Luo

⁷ Thorpe, Hamidullah, Jenkins & Khokhar

⁸ Whyte, Torregrossa, Barker, Gourley

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

- ۲- آیا اثر مستقیم باورهای دینی به نگرش به مصرف مواد مخدر معنادار است؟
- ۳- آیا اثر مستقیم فرهنگ بومی به نگرش به مصرف مواد مخدر معنادار است؟
- ۴- آیا اثر مستقیم پایگاه اقتصادی-اجتماعی به نگرش به مصرف مواد مخدر معنادار است؟
- ۵- آیا اثر مستقیم سبک فرزندپروری به سبک‌های هویت معنادار است؟
- ۶- آیا اثر مستقیم باورهای دینی به سبک‌های هویت معنادار است؟
- ۷- آیا اثر مستقیم فرهنگ بومی به سبک‌های هویت معنادار است؟
- ۸- آیا اثر مستقیم پایگاه اقتصادی-اجتماعی به هویت دلبستگی معنادار است؟
- ۹- آیا اثر مستقیم سبک‌های هویت به نگرش به مصرف مواد مخدر معنادار است؟
- ۱۰- آیا اثر غیرمستقیم سبک فرزندپروری به نگرش به مصرف مواد مخدر با عنایت به نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت معنادار است؟
- ۱۱- آیا اثر غیرمستقیم باورهای دینی به نگرش به مصرف مواد مخدر با عنایت به نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت معنادار است؟
- ۱۲- آیا اثر غیرمستقیم فرهنگ بومی به نگرش به مصرف مواد مخدر با توجه به نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت معنادار است؟
- ۱۳- آیا اثر غیرمستقیم پایگاه اقتصادی-اجتماعی به نگرش به مصرف مواد مخدر با عنایت به نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت معنادار است؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر رابطه‌ی باورهای دینی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، باورهای فرهنگی و سبک فرزند پروری با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه شهرستان خرم‌آباد با نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت انجام گرفت. روش پژوهش براساس هدف از نوع کاربردی بود. جامعه پژوهش شامل همه‌ی دانش‌آموزان دوم متوسطه شهرستان خرم‌آباد (۸۴۴۲) در سال تحصیلی ۱۴۰۲ - ۱۴۰۱ بود. از این تعداد براساس گزارش سازمان آموزش و پرورش استان لرستان ۴۴۳۱ دانش‌آموز پسر (در ۱۹۱ کلاس درس) و بقیه دختر بودند که در ۱۸۴ کلاس درس مشغول به تحصیل بودند. حجم نمونه مورد مطالعه با توجه به متغیرها و زیر مجموعه‌های آنها (به ازای هر متغیر ۱۰ مورد) ۱۸۰ نفر در نظر گرفته شد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی استفاده شد. با توجه به نسبت دانش‌آموزان دختر و پسر در جامعه حجم نمونه برای هریک از گروه دختران و پسران به ترتیب ۹۹ و ۸۱ انتخاب گردید و به پرسشنامه‌های پژوهش پاسخ دادند، سپس برآزش مدل مذکور از طریق معادلات ساختاری و با نرم‌افزار ایموس بررسی گردید. ابزار مورد استفاده در این پژوهش عبارت است از:

روش پژوهش حاضر از نوع همبستگی بود جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانش‌آموزان دوم متوسطه شهرستان خرم‌آباد در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۱ به تعداد ۸۴۴۲ دانش‌آموز تشکیل می‌دادند.

پرسشنامه نگرش به اعتیاد: این پرسشنامه توسط نظری (۱۳۸۰) ساخته شده و دارای دو فرم الف و ب است. وی برای تعیین اعتبار صوری از نظر اساتید روانشناسی استفاده کرده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که مواد مقیاس از همسانی خوبی

برخوردارند. ضریب آلفای کرونباخ در فرم الف برابر ۰/۸۱ و در فرم ب برابر با ۰/۸۶ است (پورچناری و گلزاری، ۱۳۸۷). در پژوهش حاضر پایایی پرسشنامه مذکور با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۹۱ محاسبه گردید.

پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی: این پرسشنامه توسط بهرامی احسان (۱۳۸۱) معرفی شده است. به منظور بررسی ساختار هماهنگی درونی پرسش‌ها روش اسپیرمن براون ۰/۹۱ تخمین زده شد (بهرامی احسان، ۱۳۸۰). همچنین پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۵ و ضریب پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ برای زیر مقیاس‌ها بین ۰/۸۵ و ۰/۹۱ (بهرامی، ۱۳۸۰) است. همچنین، در پژوهش حاضر ضریب پایایی خرده مقیاس اقتدارگرایی ۰/۷۱، مذهبی‌گرایی ۰/۸۷، سازمان‌نیافتگی ۰/۹۰، ارزنده‌سازی مذهبی ۰/۶۳ و کام‌جویی ۰/۸۱ محاسبه گردید.

پرسشنامه باورهای فرهنگی بومی: پرسشنامه باورهای فرهنگی بومی، یک پرسشنامه ترکیبی است که بر اساس گویه‌های محقق ساخته و گویه‌های اعتبار یابی شده از مطالعات پیشین (مومبینی و همکاران، ۱۳۹۸؛ سروستانی و قادری، ۱۳۸۸؛ حسینی، ۱۳۹۶؛ میرفردی و شهریار، ۱۳۹۶) ساخته شده و شامل دو بخش تسهیل‌کنندگی و شفافبخشی (پیشگیری) فرهنگ بومی در اعتیاد است. همچنین برای تعیین اعتبار پرسشنامه فوق از نظر دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اساتید روانشناسی استفاده شده است. در پژوهش حاضر ضریب پایایی خرده مقیاس تسهیل‌گری ۰/۷۳ و شفافبخشی ۰/۷۹ محاسبه گردید.

پرسشنامه سبک هویت: این پرسشنامه توسط برزونسکی^۱ (۱۹۹۲) ساخته شده است. غضنفری (۱۳۸۳) ضریب پایایی پرسشنامه فوق را از طریق آلفای کرونباخ برای هر یک از زیر مقیاس‌های تعهد، جهت‌گیری هنجاری، جهت‌گیری سردرگم/اجتنابی، جهت‌گیری اطلاعاتی، بالای ۰/۷۰ و آلفای کرونباخ مقیاس کل را ۰/۸۳ گزارش نموده است. فولاد چنگ و همکاران (۱۳۸۹) روایی مطلوبی برای پرسشنامه سبک هویت گزارش نمودند. همچنین، در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه مذکور ۰/۹۱ محاسبه گردید. پرسشنامه سبک فرزندپروری: این پرسشنامه توسط بامریند (۱۹۹۱) ساخته و شامل سه شیوه‌ی سهل‌گیرانه، شیوه‌های استبدادی و شیوه‌های اقتدارگرا است. مهر افروز (۱۳۷۸) ثبات درونی را با استفاده از آلفای کرونباخ را برای سه سبک ذکر شده بالای ۰/۷۵ گزارش نمود. همچنین اسفندیاری (۱۳۷۴) برای روایی پرسشنامه از صاحب نظران در زمینه روانشناسی استفاده کرد که نتایج بدست آمده نشان داد که پرسشنامه شیوه‌های فرزندپروری بامریند دارای روایی (اعتبار) صوری است. در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ هر یک از خرده مقیاس‌های سهل‌گیر ۰/۸۸، استبدادی ۰/۷۹ و اقتدارگرا ۰/۷۱ محاسبه گردید.

پرسشنامه وضعیت اجتماعی-اقتصادی: این پرسشنامه که توسط قدرت نما (۱۳۹۲) طراحی و تنظیم گردید، شامل ۴ مؤلفه میزان درآمد، طبقه اقتصادی، تحصیلات و وضعیت مسکن می‌باشد. اسلامی و همکاران (۱۳۹۲) روایی صوری و محتوایی پرسشنامه مذکور را توسط ۱۲ تن از متخصصین ورزشی مورد تأیید قرار دادند. همچنین پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آمد. همچنین، با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ پایایی هر یک از خرده مقیاس‌های طبقه اقتصادی ۰/۸۰، میزان درآمد ۰/۸۳، تحصیلات ۰/۸۹ و وضعیت مسکن ۰/۹۲ برآورد گردید.

به منظور اجرای پژوهش، پرسشنامه‌های ذکر شده میان دانش‌آموزان دوم متوسطه شهرستان خرم‌آباد توزیع گردید و توضیحات لازم ارائه گردید. بعد از یک هفته پرسشنامه‌ها جمع‌آوری گردید. ضمناً یادآوری می‌شود کمیته‌ی اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی لرستان در تاریخ ۱۳۹۷/۲/۱۴ پژوهش حاضر را با کد اخلاق IR.LUMS.REC.1402.046 مورد تصویب قرار داده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، بعد از محاسبه پیش‌فرض‌ها از تحلیل مسیر استفاده گردید.

یافته‌های تحقیق

از مجموع ۱۸۰ دانش‌آموز انتخاب شده ۹۹ نفر پسر و ۸۱ نفر دختر بودند که به پرسشنامه پاسخ دادند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها بعد از بررسی پیش فرض‌ها اقدام به برآورد مدل پیشنهادی گردید که نتایج در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

^۱ . Berzonsky

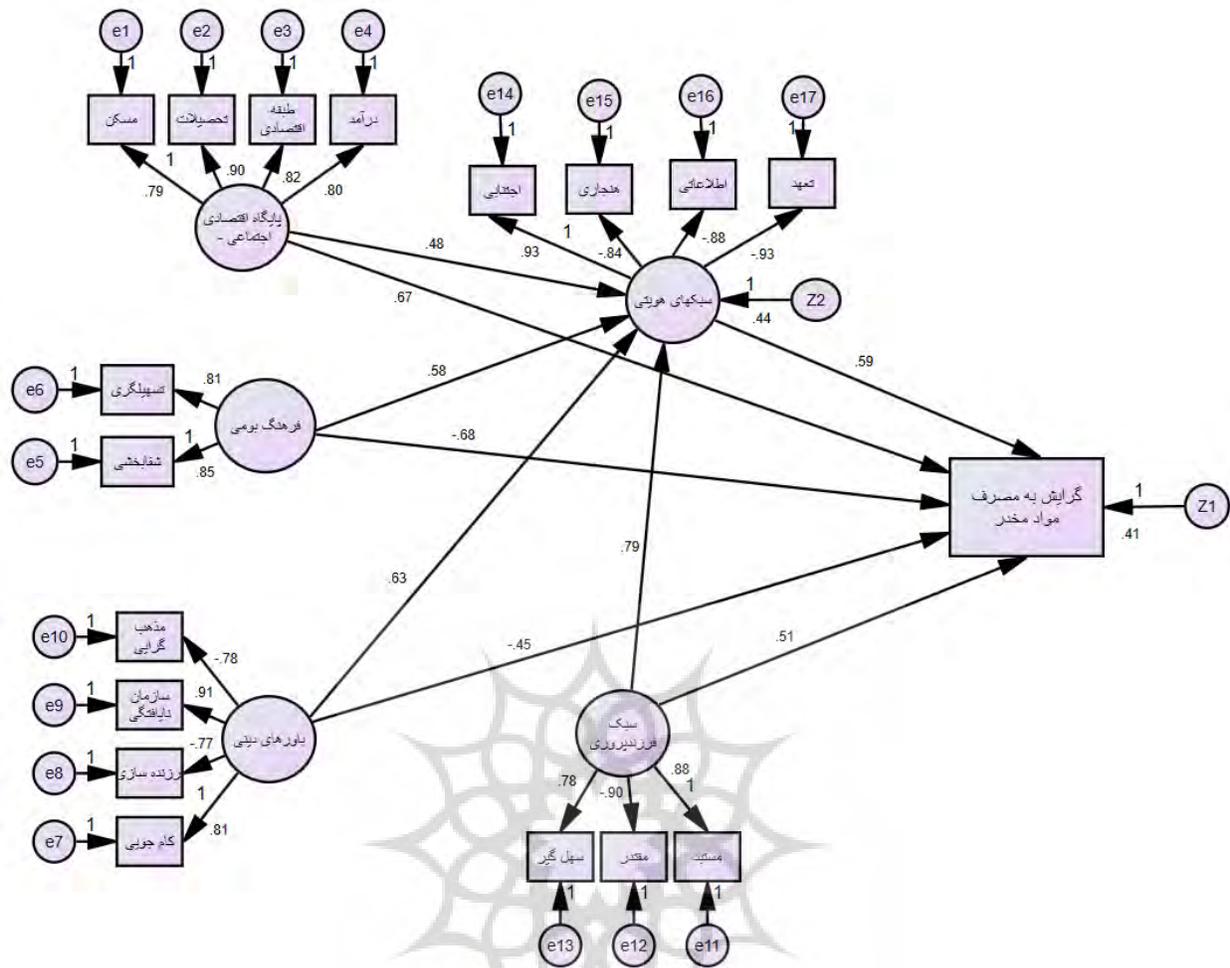
بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

جدول شماره ۱- های برازش مدل پیشنهادی

نتیجه	دامنه‌ی مورد قبول	مقادیر	شاخص‌ها
	>۰/۰۵	۳۸۹/۰۹	مجذور خی (X^2)
نامطلوب		۰/۰۰۱	سطح معناداری (P .value)
مطلوب	<۵	۲/۹۰	مجذور خی بر درجه آزادی (X^2/DF)
مطلوب	>۰/۹۰	۰/۷۳	شاخص نیکویی برازش (GFI)
مطلوب	<۰/۱	۰/۰۵۲	ریشه میانگین مجذورات خطای تقریب (RMSEA)
مطلوب	>۰/۹۰	۰/۸۸	شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)
مطلوب	>۰/۹۰	۰/۸۹	شاخص توکر-لویس (TLI)
مطلوب	>۰/۹۰	۰/۹۰	برازندگی هنجار شده بنتلر-بانت (NFI)
مطلوب	>۰/۵۰	۰/۷۷	شاخص برازش هنجاری شده ایجاز (PNFI)

همانطوری که جدول شماره (۱) نشان می‌دهد مدل از برازش مطلوبی برخوردار بوده با داده‌ها برازش دارد.

شکل شماره ۱- مدل گرایش به مصرف مواد بر اساس عوامل خانوادگی با میانجی‌گری سبک‌های هویت

پروپشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

جدول شماره ۲- پارامترهای اندازه‌گیری روابط مستقیم متغیرها در مدل پیشنهادی

مسیرها	خطای استاندارد	بتای غیراستاندارد	بتای استاندارد (β)	نسبت بحرانی (CR)	سطح معنی‌داری
سبک فرزندپروری به گرایش به مصرف مواد مخدر	۰/۶۱	۰/۵۵	۰/۵۱	۲/۵۸	۰/۰۰۱
باورهای دینی به گرایش به مصرف مواد مخدر	۰/۵۷	۰/۵۱	-۰/۴۸	۲/۳۶	۰/۰۰۱
فرهنگ بومی به گرایش به مصرف مواد مخدر	۰/۶۰	۰/۶۹	۰/۶۵	۴/۴۲	۰/۰۰۱
پایگاه اقتصادی - اجتماعی به گرایش به مصرف مواد مخدر	۰/۷۰	۰/۷۰	۰/۶۷	۲/۴۳	۰/۰۰۱
سبک فرزندپروری به سبک‌های هویتی	۰/۶۹	۰/۸۳	۰/۷۹	۲/۰۲	۰/۰۰۱
باورهای دینی به سبک‌های هویتی	۰/۶۰	۰/۴۷	۰/۶۳	۳/۴۷	۰/۰۰۱
فرهنگ بومی به سبک‌های هویتی	۰/۶۷	۰/۶۲	۰/۵۸	۱/۷۵	۰/۰۰۱
پایگاه اقتصادی - اجتماعی به سبک‌های هویتی	۰/۶۸	۰/۵۴	۰/۴۸	۲/۵۷	۰/۰۰۱
سبک‌های هویتی به گرایش به مصرف مواد مخدر	۰/۷۳	۰/۵۵	۰/۵۹	۱/۶۳	۰/۰۰۱

همان‌طور که جدول ۴-۱۸ نشان می‌دهد ضرایب استاندارد مسیر سبک فرزندپروری به گرایش به مصرف مواد مخدر ($P < 0/001$)، ضرایب استاندارد مسیر باورهای دینی به گرایش به مصرف مواد مخدر ($P < 0/001$)، ضرایب استاندارد مسیر فرهنگ بومی به گرایش به مصرف مواد مخدر ($P < 0/001$)، ضرایب استاندارد مسیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی به گرایش به مصرف مواد مخدر ($P < 0/001$)، ضرایب استاندارد مسیر ویژگی‌های شخصیتی به گرایش به مصرف مواد مخدر ($P < 0/001$)، معنادار می‌باشند. همچنین، ضرایب استاندارد مسیر سبک فرزندپروری به سبک‌های هویتی ($P < 0/001$)، ضرایب استاندارد مسیر باورهای دینی به سبک‌های هویتی ($P < 0/001$)، ضرایب استاندارد مسیر فرهنگ بومی به سبک‌های هویتی ($P < 0/001$)، ضرایب استاندارد مسیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی به سبک‌های هویتی ($P < 0/001$) و ضرایب استاندارد مسیر سبک‌های هویتی به گرایش به مصرف مواد مخدر ($P < 0/001$)، معنادار می‌باشند. برای بررسی معناداری فرضیه‌های غیرمستقیم از روش بوت استرپ AMOS استفاده گردید. این نتایج در جدول شماره ۳ آمده است.

حد بالا	حد پایین	مسیرهای غیر مستقیم متغیرهای پژوهش
۲/۲۵	۱/۵۳	۱- سبک فرزندپروری نگرش به مواد و سبک هویت
۲/۱۴	۱/۴۴	۲- باورهای دینی، نگرش به مواد و سبک هویت
۲/۲۲	۱/۳۹	۳- باورهای فرهنگی بومی، نگرش به مواد و سبک هویت
۲/۱۷	۱/۴۰	۴- پایگاه اجتماعی - اقتصادی، نگرش به مواد و سبک هویت

بنابراین با توجه به معنی دار شدن مسیرهای مستقیم عوامل مرتبط با خانواده (سبک فرزندپروری، باورهای دینی، باورهای فرهنگی بومی و پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده به نگرش به مصرف مواد مخدر) و همچنین، معنی داری عوامل مرتبط با خانواده به سبک‌های هویت و حد پایین و بالای گزارش شده و عدم قرار گرفتن صفر در حد فاصل این دو، میانجی‌گری سبک‌های دلبستگی در ارتباط بین عوامل مدرسه‌ای و نگرش به مصرف مواد مخدر معنی دار می‌باشد.

بحث و نتیجه گیری

عامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز سبک فرزندپروری در گرایش نوجوانان به اعتیاد در پژوهش‌های متعدد از جمله (کهنسال و همکاران، ۱۴۰۰؛ زور و همکاران، ۲۰۱۲؛ لی و همکاران، ۲۰۲۲) مورد توجه قرار گرفته که می‌توان نتایج پژوهش حاضر را با آنها همسو دانست. بطور کلی در تبیین یافته‌های بدست آمده می‌توان گفت که شیوه‌های تربیتی ناهماهنگ والدین می‌تواند باعث تنش در روابط والدین و فرزند، اختلال در عملکرد خانواده و ناهماهنگی محیط خانواده شود. وقوع این پدیده‌ها ممکن است وابستگی نوجوانان را به خانواده‌هایشان کاهش دهد و حتی روابط خانوادگی را تضعیف یا قطع کند و باعث ایجاد عدم تعادل در اکوسیستم خانواده و مهار رشد سالم نوجوانان شود (لیو و ویشر، ۲۰۲۱). در نتیجه سبک‌های ناسالم فرزندپروری خودتنظیمی فرزندان را کاهش داده و سبب تحریک‌پذیری و خودکنترلی ضعیف، عزت‌نفس پایین و در نهایت گرایش به رفتارهای پرخطر و لذت‌های آنی در نوجوانان می‌گردد.

همچنین، یافته‌های پژوهش نشان داد که پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده بر نگرش دانش‌آموزان نسبت به مواد تأثیر دارد. این نتایج با تحقیقات (شالچی، صالحی، کافی و رضایی، ۱۳۹۷؛ گرا و همکاران، ۲۰۲۰) همسو است. در تبیین این نتایج می‌توان گفت که موقعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده، تحول بهنجار کودکان و بهزیستی خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، افرادی که متعلق به سطح اجتماعی - اقتصادی پایین هستند، از نظر شکل‌دهی مکانیزم‌های مقابله‌ای غیرانطباقی، مانند استفاده از مواد مخدر بسیار آسیب‌پذیر می‌باشند (جونز و همکاران، ۲۰۱۱ به نقل از شالچی و همکاران، ۱۳۹۴). از طرف دیگر، سطح پایین اقتصادی و تحصیلات والدین بخصوص پدر سبب گرایش نوجوانان به دوستان و همسالان ناسالم می‌گردد، که این موارد زمینه را برای نگرش نوجوانان به اعتیاد و سایر رفتارهای بزهکارانه آماده می‌کند.

دیگر یافته‌های پژوهش نشان داد که باورهای مذهبی بر نگرش دانش‌آموزان نسبت به مواد تأثیر دارد. نتایج این بخش از پژوهش با دیگر پژوهش‌های این حوزه (فرزانه جاجرمی و همکاران، ۱۴۰۰؛ زارعی و کاظمی‌پور، ۱۴۰۰ و تیرادو و همکاران، ۲۰۲۳) همسو است. در تبیین یافته‌ها می‌توان گفت که معنویت (دین) از طریق افزایش خودکنترلی، برقراری نظم اخلاقی، افزایش تعهدات اخلاقی، کاهش اختلالات روانی و همچنین مشکلات ناشی از آن مانند خودکشی، افسردگی و اضطراب (ابوریا، پارگامنت، ماهونی،

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم

متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

استاین^۱، (۲۰۱۵)، تعدیل آثار بحران‌های شدید، سیستم معنادهی (افکار، باورها، انتظارات و اهداف)، احساس ارزشمندی (سیل برمن^۲، ۲۰۰۵)، احساس امنیت و کاهش عواطف منفی (اسمیت^۳، ۲۰۰۳) منجر به کاهش نگرش مثبت نسبت به اعتیاد در دانش‌آموزان می‌گردد.

علاوه بر موارد فوق دیگر یافته‌های پژوهش نشان داد که باورهای فرهنگی (بومی / محلی) بر نگرش دانش‌آموزان نسبت به مواد تأثیر دارد. تحقیقات گویای نقش تسهیل‌گری فرهنگ بومی (مومبینی و همکاران، ۱۳۹۸؛ سروستانی و قادری، ۱۳۸۸) و همینطور نقش شفابخشی (درمان) و پیشگیری فرهنگ بومی (شل و همکاران^۴، ۲۰۱۰؛ ماینا، مکین، مکرو، کندی، جیومتیو^۵ و همکاران، ۲۰۲۰) در افزایش یا کاهش اعتیاد است که می‌توان نتایج پژوهش حاضر را با نتایج آنها همسو دانست. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که مخاطرات فرهنگ بومی از جمله باورها و هنجارهای تشویق‌کننده (تسهیل‌گر)، تقابل فرهنگ‌ها، انحطاط فرهنگی، گسیختگی جامعه، آنومی یا از دست دادن هویت قومی سالم و بی‌اعتمادی فرهنگی می‌تواند، سبب شکل‌گیری باورها و نگرش‌های ناکارآمد، گرایش به ناهنجاری‌ها، دوری از آداب و رسوم سنتی و مذهبی، فاصله گرفتن از ارزش‌های فرهنگی و از دست دادن هویت قومی و فرهنگی در نوجوان شده که همه‌ی این موارد می‌تواند، زمینه‌ساز گرایش نوجوان به اعتیاد و رفتارهای پرخطر گردد. در مقابل عوامل محافظت‌کننده فرهنگ بومی از جمله پایبندی به ارزش‌های بومی و سنتی (دینی) و داشتن هویت فرهنگی قوی، موجب افزایش عزت‌نفس و خودباوری فرد نوجوان می‌شود که می‌تواند، زمینه‌ساز افکار و احساسات مثبت، احساس معناداری و هدفمندی، رهایی از افسردگی و در نهایت گرایش منفی به اعتیاد شود.

همچنین، نتایج پژوهش حاضر نشان داد که سبک‌های هویت با نگرش نوجوانان به مصرف مواد در ارتباط است. این یافته با نتایج پژوهش‌های (امینی و غفاری جاهد، ۱۳۹۷ و محبی و همکاران، ۲۰۱۸) همسو است. سبک‌های هویتی هر کدام به طریقی قادر به پیش‌بینی گرایش یا عدم گرایش نوجوانان به اعتیاد است. تحقیقات مختلف (امینی و غفاری، ۱۳۹۷؛ وجودی و همکاران، ۱۳۹۳؛ برزونسکی و کاک^۶، ۲۰۰۲ به نقل از حسینی منش، ۲۰۱۴؛ محبی و همکاران، ۲۰۱۸ و سیژوسکا^۷، ۲۰۲۲) نشان داده که سبک هویت اطلاعاتی با راهبردهای مقابله‌ای مبتنی بر مسأله، تصمیم‌گیری آگاهانه، خودکاوشی فعال، منبع کنترل درونی، تعهد، معناداری زندگی، عزت‌نفس و تاب‌آوری بالا در ارتباط است. بنابراین افراد دارای این سبک کمتر در معرض خطر اعتیاد قرار می‌گیرند. در حالی که سبک هویت سردرگم/اجتنابی (ناسالم) با ویژگی‌هایی مانند راهبردهای هیجان‌مدار، تصمیم‌گیری نامناسب، خودآگاهی محدود، جهت‌دهی توسط دیگری، منبع کنترل بیرونی، افسردگی، روان‌رنجوری، خودکنترلی و عزت‌نفس پایین و مصرف مشروبات الکلی و سوء مصرف مواد در ارتباط است. بنابراین سبک‌های هویت ناسالم می‌تواند، سبب گرایش نوجوانان به مواد مخدر گردد.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که بین سبک فرزندپروری و سبک‌های هویت رابطه معناداری وجود دارد. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های (باباپورخیرالدین و همکاران، ۱۳۹۱ و عباس‌پور، عطایی‌فر و مرادیان، ۱۳۹۹) همسو است. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت، هر اندازه که سبک فرزندپروری تعامل بیشتری بین والدین و نوجوان ایجاد کند، نوجوانان با

1. Abu Raiya, Pargament, Mahoney, Stein

2. Silberman

3. Smith

4. Shell, Newman., Fang

5. Maina, Mclean, Mcharo, Kennedy, Djioemetio

6. Berzonsky & Kuk

7. Czyżowska

موفقیت بیشتری بازنمایی شناختی خود را شکل می‌دهند. این طرحواره‌ها و انتظارات به رفتار نوجوانان جهت می‌دهند و بر شناخت، افکار و احساسات آنها تأثیر می‌گذارند. در نتیجه، سبک‌های فرزندپروری والدین با توجه به میزان پاسخگویی و ارضا نیازها و محبت به فرزندان و نحوه تعامل با فرزندان سبب شکل‌گیری سبک‌های هویتی متفاوت در نوجوانان می‌شود. بنابراین سبک فرزندپروری مقتدر با سبک هویت اطلاعاتی و سبک‌های فرزند پروری سهل‌گیر و استبدادی با سبک‌های اجتنابی و سردرگم رابطه دارند (باباخیرالدین و همکاران، ۱۳۹۱).

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که بین باورهای دینی و سبک‌های هویتی رابطه معناداری وجود دارد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که باورهای دینی با ایجاد نظم و احساس ارزشمندی در افراد زمینه رشد و پرورش آنها را فراهم می‌کند. همچنین باورهای مذهبی با ایجاد حس معناداری در افراد به یافتن معنای زندگی و هدفمندی افراد کمک می‌کند. بنابراین، باورهای مذهبی / دینی نقش اساسی در شکل‌گیری هویت نوجوانان بر عهده دارد. در نتیجه می‌توان گفت که سطوح بالای دینداری با ایجاد نظم، ارزشمندی و معنا بخشی به زندگی با شکل‌گیری هویت سالم و سطوح پایین دینداری با احساس پوچی و بی‌ارزشی با شکل‌گیری سبک‌های هویت ناسالم در ارتباط است.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده و سبک‌های هویت رابطه معناداری وجود دارد. این نتایج با نتایج حاصل از پژوهش‌های (نچارپور استادی، ۱۳۸۷ و قربانی، محمدی آریا و کوچکی عاشور، ۱۳۸۵) همسو است. بطور کلی در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که تعلق به پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین جامعه می‌تواند مانع شناخت فرد از خویش و کسب معنا و هدفمندی زندگی گردد. پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین با احساس بی‌ارزشی و عزت نفس پایین در افراد همراه بوده در حالی که عزت نفس پایین و سردرگمی در کشف معنای زندگی یکی از موانع شکل‌گیری سبک‌هویتی سالم در افراد است. بنابراین پایگاه اجتماعی - اقتصادی با سبک‌های هویت در رابطه است.

نتیجه دیگر پژوهش نشان داد، فرهنگ بومی بر سبک‌های هویت نوجوانان تأثیر معناداری دارد. این نتایج را می‌توان با نتایج پژوهش‌های (۲۰۱۸) که نشان داد، فرهنگ، زبان و هویت با هم رابطه دارند، همسو دانست. همچنین این با نتایج بدست آمده از پژوهش (حجازی و فارسی‌نژاد، ۱۳۹۰) که نشان دادند اثر تعاملی جنسیت و فرهنگ بر هر سه سبک هویت معنادار است، همسو می‌باشد. فرهنگ و هویت عمیقاً در هم تنیده شده‌اند. در تبیین این نتایج می‌توان گفت که فرهنگ نحوه درک ما از خود و دنیای اطراف را شکل می‌دهد و بر ارزش‌ها، باورها و رفتارهای ما تأثیر می‌گذارد. در حالی که، هویت ما تجارب فرهنگی ما را شکل می‌دهد و بر شیوه‌های تعامل ما با دیگران و نحوه هدایت محیط‌های اجتماعی و فرهنگی مان تأثیر می‌گذارد. فرهنگ بر باورهای ما در مورد درست و نادرست، نگرش‌های ما از جمله دوست داشتن و ناپسندی، ارزش‌های ما در مورد درست و نادرست، و رفتارهای ما تأثیر می‌گذارد. از همین تأثیرات فرهنگی است که هویت ما شکل می‌گیرد. بنابراین فرهنگی بومی با حفظ ارزش‌ها و اصول اخلاقی و پابندی به ارزش‌ها می‌تواند، به درک نوجوان از خویش کمک کرده و سبب شکل‌گیری هویت سالم در نوجوانان گردد. از طرف دیگر فرهنگ بر خودپنداره نوجوان مؤثر است و همین امر می‌تواند منجر به سبک‌های هویت متفاوت در نوجوانان گردد. با این حال، رابطه بین فرهنگ و هویت همیشه مثبت نیست و فرهنگ می‌تواند، عوامل مخاطره‌آمیزی هم داشته باشد که منجر به شکل‌گیری هویت ناسالم در نوجوانان گردد.

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم

متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

هرچند در مورد تأثیر غیرمستقیم سبک هویت بر رابطه سبک فرزندپروری و نگرش دانش‌آموزان به اعتیاد پژوهشی یافت نشد، اما در مورد تأثیر سبک هویت و فرزند پروری تحقیقاتی مانند (سندی و همکاران، ۱۳۹۰ و شاکشی، ۲۰۲۰) انجام شده که می‌توان نتایج این بخش از پژوهش را با آنها همسو دانست. در تبیین نتایج بدست آمده می‌توان گفت که، سبک‌های فرزندپروری با سبک‌های هویت رابطه دارند و سبک‌های هویت نیز با حرمت نفس رابطه دارند (سندی و همکاران، ۱۳۹۱). سبک‌های فرزند پروری با تأثیر بر سبک هویت و شکل‌گیری حرمت نفس در دانش‌آموزان موجب نگرش مثبت یا منفی نسبت به اعتیاد می‌شود. بطوریکه سبک فرزند پروری قاطعانه والدین با ایجاد حرمت نفس، احساس مسئولیت، سلامت روانی و خود مختاری سبب شکل‌گیری سبک هویت سالم در نوجوان و گرایش منفی نسبت به مصرف مواد می‌گردد. در حالی که سبک‌های فرزند پروری سهل‌گیر و استبدادی با شکل‌گیری عزت نفس پایین و سبک‌های هویت سردرگم و اجتنابی در گرایش نوجوانان به اعتیاد دخیل هستند. همچنین سبک‌های فرزند پروری ناسالم، هویت سردرگم و اجتنابی را در فرزندان توسعه می‌دهند که این مورد می‌تواند، زمینه‌ساز استفاده از راهبردهای هیجان مدار و گرایش به مصرف مواد در نوجوانان گردد.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان به عدم معناداری رابطه‌ی پایگاه اقتصادی - اجتماعی با نگرش به اعتیاد در دانش‌آموزان از طریق سبک هویت است. هرچند پژوهشی با عنوان نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت در رابطه‌ی بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و نگرش دانش‌آموزان به اعتیاد یافت نشد. اما تحقیقاتی در مورد نحوه‌ی کارکرد و موقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی خانواده با اعتیاد (پارسیان و همکاران، ۱۳۹۴؛ شالچی و همکاران، ۱۳۹۴، و بوجا و همکاران، ۲۰۱۹؛ گرا و همکاران، ۲۰۲۰) و همچنین تحقیقاتی در مورد رابطه‌ی سبک‌های هویت و پایگاه اجتماعی - اقتصادی هم انجام شده از جمله (رضاییان و اسماعیلی، ۱۳۹۷) انجام شده است که نتایج بدست آمده از تحقیق حاضر با آنها هماهنگ نیست. همچنین، هانسون و چن (۲۰۰۷) با بررسی و تحلیل سیزده مطالعه دریافتند که در نه مورد (۶۹٪) آنها بین مصرف مواد و وضعیت اقتصادی - اجتماعی رابطه وجود ندارد. بنابراین می‌توان نتایج پژوهش حاضر را با نتایج پژوهش هانسون و چن (۲۰۰۷) همسو دانست. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت برخلاف الگوهای گزارش شده در جمعیت بزرگسال، در دوران نوجوانی هیچ ارتباط قابل توجهی بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی و درگیری نوجوانان در اشکال مصرف مواد ثبت نشده است، این مورد نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی و اجتماعی خانواده ممکن است اثرات مشابهی را در سنین ۱۰ تا ۲۱ سالگی نداشته باشند. در دوران نوجوانی، مصرف الکل و ماری جوانا ممکن است، بیشتر تحت تأثیر موقعیت اجتماعی همسالان (یعنی جایگاه اجتماعی یک نوجوان در مدرسه)، در مقابل موقعیت اجتماعی خانواده قرار گیرد (هانسون و چن، ۲۰۰۷). موقعیت اجتماعی خانوادگی یک نوجوان یک وضعیت اختصاص یافته است و تأثیر آن ممکن است بسیار بعید باشد، زیرا نوجوانان استقلال پیدا می‌کنند تا بر انتخاب‌های رفتار سلامتی خود تأثیر بگذارد، که منجر به ارتباط بی‌معنی بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده و رفتارهای بهداشتی می‌شود (وست و سویتینگ^۱، ۲۰۰۴). با این حال، وضعیت با همسالان یک موقعیت کسب شده است و ممکن است تجربه قرار گرفتن در یک سلسله مراتب اجتماعی در دوران نوجوانی را بهتر به تصویر بکشد (گودمن^۲ و همکاران، ۲۰۰۱). بنابراین کاهش تأثیر وضعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده و تأثیر فزاینده نوجوانان (که زمان بیشتری را با همسالان خود می‌گذرانند)، منجر به ارتباط معنی‌داری بین وضعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده و سلامت نمی‌شود (هانسون و چن، ۲۰۰۷).

از دیگر نتایج پژوهش حاضر تأثیر گذاری سبک هویت بر رابطه باورهای دینی و نگرش دانش‌آموزان به اعتیاد است. نتایج حاصل از این بخش با پژوهش‌های (مغانلو، آگیلار، وفایی و شهرآرای، ۱۳۸۸) که در مورد رابطه‌ی بین سبک‌های هویت و دینداری انجام شده هماهنگ است. در تبیین تأثیر سبک هویت در رابطه بین باورهای دینی و نگرش به مصرف مواد می‌توان گفت که افراد دارای سبک هویت اطلاعاتی و وظیفه شناس و دارای هدف‌های روشن و واضح هستند. از سوی دیگر دیگر افراد دارای سبک هویت هنجاری

¹ West et al.

² Adler, Kawachi, Frazier, et al.

به وسیله همنوایی با تجربه‌ها و تجویزهای گروههای مرجع و افراد مهم زندگیشان به طور خودکار ارزشها و باورهای دیگران را بدون ارزیابی آگاهانه درونسازی می‌کنند و به آنها متعهد می‌شوند، در حالی که افراد دارای سبک هویت سردرگم / اجتنابی بر خلاف دو سبک دیگر، خود نظم‌دهی پایینی دارند و رفتارشان بر پایه عوامل موقعیتی و لذت‌طلبی تعیین می‌شود. این گروه دارای منبع کنترل بیرونی و راهبردهای ضعیف اسنادی و شناختی و خویشتنداری پایین و بدون تعهدات مربوط به هویت هستند (برزونسکی و کوک^۱، ۲۰۰۰). همچنین با این توجیه که بخشی از تعهدات هویتی هر فرد به حوزه مذهب برمی‌گردد، می‌توان گفت که سبک‌های هویت هنجاری و اطلاعاتی و دینداری با تأثیر گذاری بر هم می‌توانند، هدفمندی، خودکنترلی، پایبندی به ارزش‌ها، وظیفه‌شناسی و کنترل درونی را در دانش‌آموزان ایجاد کنند و مانع گرایش و نگرش مثبت آنها به اعتیاد شوند. همچنین سبک هویت سردرگم / اجتنابی به دلیل ویژگی‌های منفی مانند خودنظم‌دهی پایین، لذت‌طلبی و تعهدات پایین رابطه‌ی معکوسی با دینداری دارد که می‌تواند سبب نگرش مثبت دانش‌آموزان به اعتیاد و سایر رفتارهای پرخطر گردد.

از دیگر دستاوردهای پژوهش حاضر، تأثیر غیرمستقیم و معنادار فرهنگ (بومی / قومی) از طریق سبک هویت بر نگرش دانش‌آموزان نسبت به اعتیاد است. می‌توان نتایج بدست آمده را با نتایج حاصل از پژوهش (صبوری و همکاران ۱۳۹۴) که نشان دادند ارتباط معناداری میان ابعاد فرهنگی و اجزای هویتی وجود دارد، همسو دانست. در تبیین این نتایج می‌توان گفت، علیرغم اینکه برخی فرهنگ را یک عامل محافظت‌کننده می‌دانند (هریس، مک فارلند^۲، ۲۰۰۰) شواهد نشان می‌دهد که فرهنگ هم دارای عوامل مخاطره‌ای و هم عوامل محافظت‌کننده است (ریلی^۳ و همکاران، ۲۰۲۰). همچنین، تحقیقات نشان می‌دهد که هر چه تعداد عوامل خطر بیشتر باشد، احتمال پیامدهای نامطلوب بر سلامت بیشتر می‌شود. همچنین هرچه تعداد عوامل حفاظتی یا دارای‌های افراد بیشتر باشد، احتمال نتایج مثبت بیشتر است (ناگی، و فاست^۴، ۲۰۲۲). خطر سوء مصرف مواد و سایر رفتارهای نامطلوب با افزایش تعداد عوامل خطر افزایش می‌یابد و عوامل محافظتی ممکن است خطر درگیر شدن جوانان در مصرف مواد را کاهش دهد (مناسری، رابرتز، استوفوکیک، مانوئل و اوهارا^۵، ۲۰۱۴). بنابراین وقتی که دانش‌آموز در مقابل مخاطرات فرهنگی (از جمله باورها و هنجارهای تسهیل‌گر) قرار می‌گیرد، با توجه به پایگاه هویت عکس‌العمل‌های متفاوتی از خود بروز می‌دهند. از طرف دیگر باید توجه داشت اگر فرهنگ نتواند جوابگوی نیازهای هویتی اعضای خود (نوجوانان) باشد، این افراد راههای دیگری را برای این کار در پیش می‌گیرند که مهمترین آنها گروه همسالان و خرده فرهنگ‌های انحرافی است که می‌تواند از عوامل اصلی ترغیب فرد به مصرف مواد باشد.

پیشنهادات

پژوهش حاضر نیز با محدودیت‌هایی مواجه بود که مهمترین آنها محدود بودن جامعه آماری به دانش‌آموزان متوسطه دوم شهر خرم‌آباد بود. بنابراین در تعمیم داده‌ها به سایر گروه‌ها و جوامع باید احتیاط کرد. براین اساس پیشنهاد می‌شود، در پژوهش‌های آینده پژوهشگران عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده را در دیگر گروه‌های سنی و سایر جوامع مورد بررسی قرار دهند. همچنین، با توجه به اهمیت فرهنگ بومی در نگرش به اعتیاد و کمبود پژوهش در این زمینه توصیه می‌شود که عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز فرهنگ بومی در دیگر مناطق کشور و دیگر قومیت‌های کشور مورد توجه و شناسایی قرار گیرد. با توجه به اهمیت رویکرد عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز در اعتیاد، پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی به شناسایی متغیرهای تأثیرگذار مرتبط با خانواده اقدام شود. در نهایت توصیه می‌شود، با توجه به منحصر به فرد بودن مدل و ترکیب متغیرها چنین پژوهش‌هایی را به منظور اثبات نتایج مورد پژوهش قرار دهند.

¹ Brzezinski and Cook

² Harris & McFarland

³ Reilly

⁴ Nagy & Fawcett

⁵ Manasari,

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

منابع

- ابراهیمی، آيسان و زینالی، علی (۱۳۹۷). مدل علی روابط بین شیوه‌های فرزندپروری، سبک‌های دلبستگی و خودتنظیمی در افراد وابسته به مواد، فصلنامه اعتیاد پژوهی. ۱۲(۴۵)، ۹۱-۱۱۲.
- احدی، رضا؛ محمدی، شهرام؛ طغر انگار، حسن (۱۴۰۱). عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتیاد مواد مخدر صنعتی (مطالعه موردی: شهر زنجان)، پژوهش‌های حقوقی، ۲۱(۴۹)، ۳۴۳-۳۱۵.
- اصغری، فرهاد؛ مالکی، مریم و سعادت، سجاد (۱۳۹۳). رابطه سبک‌های دلبستگی و پیوندهای والدینی با آمادگی اعتیاد در دانشجویان، فصلنامه نسیم تندرستی، ۳(۲)، ۸-۱.
- پارسیان، منیژه؛ هاشمیان، کیانوش؛ ابوالمعالی، خدیجه؛ میرهاشمی، مالک (۱۳۹۴). پیش‌بینی نگرش به مواد مخدر در نوجوانان بر اساس عوامل خطر ساز تربیتی خانوادگی به منظور سلامت روانی نوجوانان در جامعه: طراحی مدلی برای پیشگیری از اعتیاد. مجله دانشگاه علوم پزشکی اردبیل، ۱۵(۲)، ۲۰۶-۱۹۸.
- جلالی، یوسف؛ اسکندری، حسین؛ برجعلی، احمد؛ سهرابی، فرامرز و عسگری، محمد. (۱۴۰۱). پیکربندی و اعتباریابی الگوی روانی اجتماعی هویت نوجوانان پسر ایرانی: یک مطالعه روایتی. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، ۱۲(۴۶)، ۷۹-۱۰۰.
- جهان شاه لو، مرتضی؛ محمدخانی، شهرام؛ امیری، حمید؛ فخاری، آفاق؛ حسینی، سپیده؛ (۱۳۹۵). عوامل خطر ساز و محافظت‌کننده فردی، خانوادگی و اجتماعی گرایش به مصرف مواد در دانشجویان، مجله مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، ۳(۲)، ۱۳۷-۱۲۷.
- خالقی خواه، علی؛ بابایی منقاری، محمد مهدی (۱۳۹۳). رابطه سبک‌های دلبستگی و هوش معنوی با نگرش دینی دانش‌آموزان متوسطه شهرستان آمل. دین و سلامت، ۲(۲)، ۹-۱.
- رضایی، احمد؛ اسلامی، بهروز؛ مهدی پور خراسانی، ملیحه (۱۳۹۳). نقش خانواده در گرایش جوانان به اعتیاد در شهرستان ورامین، نشریه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ۵(۱۵)، ۵۰-۲۷.
- رضایان، نرگس و اسماعیلی شاد، بهرنگ (۱۳۹۷). رابطه بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی و سبک هویت با رفتار فرهنگی در کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بجنورد. فصلنامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد شوشتر، ۱۲(۴۱)، ۲۸۶-۲۷۱.

- زارعی، سلمان و کاظمی‌پور، احمد (۱۴۰۰). نقش تعدیل کننده سالم زیستی مذهبی و خود تمایزیافتگی در رابطه بین ملال روانشناختی با گرایش به اعتیاد در بین دانش‌آموزان پسر شهر نورآباد، دو ماهنامه فیض، ۲۵ (۱)، ۷۷۶-۷۶۷.
- سندی، فاطمه؛ صالحی، ایرج؛ کافی، موسی؛ رضایی، سجاد (۱۳۹۱). رابطه شیوه‌های فرزندپروری ادراک شده و سبک‌های هویت با حرمت خود در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی. پژوهش‌های روانشناسی بالینی و مشاوره، ۲ (۲)، ۴۱-۵۶.
- شالچی، بهزاد؛ سهرابی، ظریفه؛ حاتم‌پور، شورش (۱۳۹۷). ارتباط کارکرد خانواده و موقعیت اجتماعی - اقتصادی با آسیب پذیری نسبت به اعتیاد: با نقش میانجی هوش معنوی"، مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۲۷ (۱۰۸)، ۳۴-۲۵.
- شالچی، بهزاد؛ دادخواه، مهرناز؛ یاقوتی آذری، شهرام (۱۳۹۴). نقش عملکرد خانواده، شکاف بین نسلی و موقعیت اجتماعی - اقتصادی در تبیین اعتیاد پذیری جوانان"، فصلنامه اعتیاد پژوهی سوءمصرف مواد، ۹ (۳۴)، ۳۷-۵۲.
- شوشتری رضوانی، مهدیه و آقا بابایی، ناصر (۱۳۹۹). رابطه دینداری و بنیانهای اخلاقی با گرایش به اعتیاد در دختران ۱۵ تا ۱۸ ساله شهر تهران، نشریه پژوهشکده علوم بهداشتی و جهاد دانشگاهی، ۲۰ (۱)، ۱۲۵-۱۱۹.
- صبوری، فهیمه؛ پیشقدم، رضا، حسینی فاطمی، آذر و قنسولی، بهزاد (۱۳۹۴). فرهنگ و هویت: ارتباط دادن اجزای هویت با ابعاد فرهنگی. نشریه مسائل آموزش زبان، ۴ (۱)، ۴۹-۷۸.
- صدری دمیرچی، اسماعیل؛ اسرافیلی تازه کند محمدیه، هاجر و مصباحی، سید فرید (۱۳۹۸). الگوی آمادگی به اعتیاد براساس صفات سه گانه تاریک شخصیت و ذهنیت‌های طرحواره‌ای، فصلنامه اعتیاد پژوهی، ۱۳ (۵۳)، ۱۳۸-۱۱۹.
- صدیق سروسستانی، رحمت‌اله؛ قادری، صلاح الدین (۱۳۸۸). هنجارهای تسهیل کننده مصرف مواد مخدر (تریاک و نظایر آن) در میان خرده فرهنگ‌های قومی در ایران. فصلنامه دانش انتظامی، ۱۰ (۲)، ۱۰۹-۸۲.
- فرزانه جاجرمی، حسن؛ ستوده اصل، نعمت؛ کسپاری، رضا؛ جهان، فائزه (۱۴۰۰). ارائه‌ی مدل علی گرایش به رفتارهای پرخطر بر اساس نگرش مذهبی و سبک‌های فرزند پروری والدین با میانجیگری چشم انداز زمان، پژوهشهای روانشناسی اجتماعی، ۴۲، ۵۲-۳۲.
- قمری، محمد (۱۳۹۰). مقایسه ابعاد عملکرد خانواده و کیفیت زندگی و رابطه این متغیرها در بین افراد معتاد و غیر معتاد. اعتیاد پژوهی، ۵ (۱۸)، ۶۸-۵۵.
- مغانلو، مهناز؛ آگیلار، مریم، وفایی، مریم، شهرآرای، مهرناز (۱۳۸۸). رابطه سبک‌های هویت و دینداری در دانشجویان. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، ۱۵ (۴)، ۳۸۷-۳۷۷.

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

-مومبینی، محمد علی؛ حسین زاده، علی حسین؛ مومبینی، آزیتا (۱۳۹۸). بررسی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر گرایش به مصرف مواد مخدر بر مبنای رویکرد کج رفتاری (مورد مطالعه: جوانان شهر اهواز)، فصلنامه توسعه اجتماعی، ۱۳ (۳)، ۱۹۷-۲۲۸.

Abu Raiya H, Pargament KI, Mahoney A, Stein C. A psychological measure of Islamic religiosity: Development and evidence for reliability and validity. *The International Journal for the Psychology of Religion*, (2015);18(4):291-315.

Baharudin MN, Mohamad M, Karim F. (2020). Drug-abuse inmates maqasid shariah quality of life: a conceptual paper. *Hum soc sci Rev*, 8 (3):1285-94.

Beckwith, M., Best, D., Savic, M., Haslam, C., & Bathish, R. (2019). Social Identity Mapping in Addiction Recovery (SIM-AR): extension and application of a visual method. *Addiction Research & Theory*, 27(6), 462- 471.

Berzonsky, M.D (2003). Identity style and well-being: Does commitment matter? *International Journal of Theory and Research*, 3, 131-142.

Buja, Alessandra., Mortali, Claudia., Mastrobattista, Luisa., Minutillo, Adele., Pichini, Simona., Genetti, Bruno., Vian, Paolo & Et al (۲۰۱۹). Pathways connecting socioeconomic variables, substance abuse and gambling behaviour: a cross sectional study on a sample of Italian high- school students *BMJ Open*, 10.1136/bmjopen-2019-031737.

Chisom, H. Igunma., B, Ohaeri., Iyanuoluwa, & Babarimisa (2022). Risk Factors Associated with Substance Abuse among Adolescents, *International Neuropsychiatric Disease Journal*, 18 (1), 11-24.

De Moor, E. L., Sijtsma, J. J., Weller, J. A., & Klimstra, T. A. (2020). Longitudinal links between identity and substance use in adolescence. *Self and Identity*, ۲۱ (1), 113- 136.

Efrati, Y. (2023). Risk and protective factor profiles predict addictive behavior among adolescents, *Comprehensive Psychiatry*, 123, 152387. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2023.152387>

- Eftekhari, Asie., Bakhtiari, Maryam., Kianimoghadam, Amir Sam (2022). The Relationship between the Attachment Styles of Children, Parenting Styles, and the Socio-Economic Status of parents, *journal of community Health Research*, 11(4).
- Estevez A, Jauregui P, Lopez-Gonzalez H. Attachment and behavioral addictions in adolescents: the mediating and moderating role of coping strategies. *Scand J Psychol.* 2019;60(4):348–60.
- Gardiner, E., Mâsse, L.C., Iarocci, G. (2019). Apsychometric study of the Family Resilience Assessment Scale among families of children with autism spectrum disorder, *Health Qual Life Outcomes*, 17, 1-10.
- Gerra, Gilberto, Benedetti, Elisa, Resce, Giuliano, Potente, Roberta, Cutilli, Arianna and Molinaro, Sabrina (۲۰۲۰). Socioeconomic Status, Parental Education, School Connectedness and Individual Socio-Cultural Resources in Vulnerability for Drug Use among *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 17(4), 1306.
- Gilberto Gerra, Elisa Benedetti, Giuliano Resce, Roberta Potente, Arianna Cutilli & Sabrina Molinaro (2020). Socioeconomic Status, Parental Education, School Connectedness and Individual Socio-Cultural Resources in Vulnerability for Drug Use among Students. *Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (4), 1306
- Hanson, M., & Chen, E. (2007). Socioeconomic status and health behaviors in adolescence: A review of the literature. *Journal of behavioral medicine*, 30, 263- 285.
- Hawkins, J. D., Catalano, R.F & Miller, J. U. (۱۹۹۲). Risk and protective factor for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.
- Hock, R. S., Hindin, M. J., Bass, J. K., Surkan, P. J., Bradshaw, C. P., & Mendelson, T (2016). Parenting styles and emerging adult drug use in Cebu, the Philippines, *International Journal of Culture and Mental Health*, 9(2), 108-119.
- Kaddoura, Nadya & Sarouphim, Ketty. M (2019). Identity development among Lebanese youth: An investigation of Marcia's paradigm. *Heliyon*, 5 (11).

- Li, Liu., Weijie, Meng & Bingyuan, Liu T (2022). The Mediating Role of Social Support in the Relationship Between Parenting Styles and Adolescent Drug Abuse Identification, *Frontiers in Psychology*, 12.
- Lukavska, K., Vacek, J., and Gabhelik, R. A (2020). The effects of parental control and warmth on problematic internet use in adolescents: a prospective cohort study. *J. Behav. Addict*, 9, 664–675.
- Luyckx, K., Schwartz, S. J., Goossens, L., Beyers, W., & Missotten, L. (2019). Processes of personal identity formation and evaluation. In S. J. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (p. 77–98). Springer Science + Business Media.
- Maina, Geoffrey., Mclean, Maeve., Mcharo, Solomon., Kennedy, Megan., Djiometio, Joseph., King, Alexandra (2020). A scoping review of school-based indigenous substance use prevention in preteens (7-13 years), *Subst Abuse Treat Prev Policy*, 15:74.
- Manaseri, Holly . Roberts, Kelly., , Stofocik, Kathleen., Manuel, Naomi & Uehara, Denise (2014). Culture as a Protective Factor: The Use of Storytelling in a Teen Pregnancy and STI Prevention Curriculum. *Health Care: Current Reviews*, 2 (3), 1000127.
- McCann, M., Perra, O., McLaughlin, A., McCartan, C., & Higgins, K. (2016). Assessing elements of a family approach to reduce adolescent drinking frequency: Parent -adolescent relationship, knowledge management and keeping secrets. *Addiction*, 111(5), 843–853
- McCormick, Rod M (2000). Aboriginal Traditions in the Treatment of Substance Abuse. *Canadian Journal of Counselling / Revue canadienne de conseil*, 34: 1, 25-32.
- Monaco, Grégory Lo., Bonetto, Eric., Codaccioni, Colomba., Marcos Vinicius Araujo., Anthony Piermattéo (2020). Alcohol ‘use’ and ‘abuse’: when culture, social context and identity matter: Alcohol ‘use’ and ‘abuse’, *Current Opinion in Food Science*, 33, 9- 13.
- Navarro-Pérez, J., Tomás, Jose M., Georgieva, S & García- Mollá, A. (2023). Profiles of Protective Factors among Children and Adolescents in the Child Welfare System. *J Child Fam Stud*. <https://doi.org/10.1007/s10826-023-02740-8>

- Nawi, A. M., Ismail, R., Ibrahim, F., Hassan, M.R., Abdul Manaf, M. R., Amit, N., Ibrahim, N & Shafurdin, N. S (2021). Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC public health*. 21:2088.
- Pahlevan Sharif, S., Amiri M., Allen, K., Sharif Nia, H., Fatemeh Khoshnavay Fomani, F., Hatef Matbue, Yasaman 8 Hossein, A (2021). Attachment: the mediating role of hope, religiosity, and life satisfaction in older adults, *Health Qual Life Outcomes*, 15;19(1):57
- Ocaña-Gordillo, Daniela., Kliwer, Wendy (۲۰۲۳). Risk and protective factors for marijuana use and problems with use in a national sample of female Ecuadorian secondary school students, *International Journal of Psychology*, ۵۸۱, ۸۵-۸۹
- Sakman, Ezgi ., Solak, Nevin ., Sümer, Nebi (2022). Socioeconomic Disadvantage as a Risk Factor for Attachment Insecurity: The Moderating Role of Gender, *Journal of Family Issues*, 1-22.
- Shakshi, Priya Gir (2020). nfluence of Different Parenting Styles on Adolescents' Identity Construction, *An International Peer-Reviewed Journal on Humanities & Social Sciences*, 6 (11), 138- 141
- Shell, Duane F., Newman., Ian M., Fang, Xiaoyi (2010). The Influence of Cultural Orientation, Alcohol Expectancies, and Self-efficacy on Adolescent Drinking Behavior in China. *Educational Psychology Papers and Publications*. 173.
- Silberman, I. (2005), "Religion as a Meaning System: Implications for the New Millennium, *Journal of Social Issues*, 61(4): 641-663.
- Sprague-Jones, J., Counts, J., Rousseau, M., & Firman, C. (2019). The development of the protective factors survey: A self-report measure of protective factors against child maltreatment. *Child abuse & neglect*, 89, 122–134. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.01.008>.
- Redonnet, B., Chollet, A., Forborne, E., Bowes, L., Melchior, M (2012) Tobacco, alcohol, Cannabis and other illegal drug use among young adults: The socioeconomic context,.. *Drug and alcohol dependence*, 121(3), 231-9.

- Thorpe, H. H. A., Hamidullah, S., Jenkins, B. W., and Khokhar, J. Y. (2020). Adolescent neurodevelopment and substance use: receptor expression and behavioral consequences. *Pharmacology and Therapeutics*, 206,
- Tirado, Camila., Moreno, Oswaldo., Fuentes, Lisa., Rodriguez, Isis Garcia., Hernandez, Cindy., Muñoz Geovani (2023). Assets and stressors on adolescent substance use: The role of religiosity. *Encyclopedia of child and Adolescent Health*, 3, 654- 659.
- Wang, Shiyuan (2011). *Cultural Orientation and Drinking Behaviors among Chinese University Students*. Public Access Theses and Dissertations from the College of Education and Human Sciences, The Graduate College at the University of Nebraska, For the Degree of Master of Arts.
- Wang C, Zhou T, Fu L, Xie D, Qi H, Huang Z. (2023). Risk and Protective Factors of Depression in Family and School Domains for Chinese Early Adolescents: *An Association Rule Mining Approach. Behav Sci (Basel)*. 29,13(11):893. doi: 10.3390/bs13110893.
- Weinandy, Jennifer T.Grant & Grubbs, Joshua B. (2021). Religious and spiritual beliefs and attitudes towards addiction and addiction treatment: A scoping review. *Addictive Behaviors Reports*, 14, 100393.
- Whyte AJ, Torregrossa MM, Barker JM, Gourley SL (2018). Editorial: long-term consequences of adolescent drug use: evidence from pre-clinical and clinical models. *Front Behav Neurosci*,12:83.
- Woodward, Tara C., Smith, Megan L., Mann, Michael J., Kristjansson, Alfgeir., Morehouse Holly (2023). Risk & protective factors for youth substance use across family, peers, school, & leisure domains, *Children and Youth Services Review*, 151, 107027,
- Xia, Wei.,William li, cheung, Ho., Ling, Tingna., Yuanhui, Tingna., Luo., Laurie long Kwan Ho., Ankie Tan Cheung., Peige song (2022). Structured online training for university students to deliver peer-led addiction counselling for young drug abusers in China: Effect on improving knowledge, attitude, confidence, and skills. *Patient Education and Counseling*, 105 (4), 1009- 1017.

Zeinali, Ali., Pasha Sharifi, Hassan., Enayati, mirsalahadine., pasha, Gohlamreza (2011). The mediational pathway among parenting styles, attachment styles and self-regulation with addiction susceptibility of adolescents, *Res Med Sci*, 16 (9), 1105- 21.

Zrour, C., Naja, W., Chahoud, M., Halabi, A., Badaoui, A., and Haddad, R. (2021). Parenting styles and psychiatric profile of parents of adult substance use disorder patients: cross-sectional study. *Int. J. Ment. Health Addict*, 7, 1–16.

Investigating the relationship between protective and risky family factors and attitudes toward drug use in upper secondary school students The mediating role of identity styles

The purpose of this study was to examine how family factors (religious beliefs, socio-economic base, cultural beliefs, and parenting style) affected the attitudes of Khorram Abad City upper secondary school students regarding drug use, with identity styles serving as mediators. The research method was based on the objective of applied type. The research population included all second high school students of Khorram Abad city in the academic year of 1401-1402. According to the research variables and their subscales, 180 students were selected as samples. The stratified sampling method was relative. The method of correlational research was path analysis, which was implemented using Imus 24 software. The measurement tools include common questionnaires of religious beliefs Bahrami (2009), socioeconomic base, by Ghodrathnama (1993), parenting styles, by Baumrind (2004), identity styles, by Berzonsky (1992), attachment styles, by Collins and Reed (1990), and attitude towards addiction, by Nazari (2010), as well as a researcher-made questionnaire of indigenous cultural beliefs. At the end, the results showed that the direct path of parenting style ($P < 0.001$, $\beta = 0.51$), religious beliefs ($P < 0.001$, $\beta = 0.48$), local cultural beliefs ($P < 0.001$, $\beta = 0.65$) and the path of socio-economic base to the attitude towards drug use ($P < 0.001$, $\beta = 0.67$) is significant. Also, the direct path of parenting style ($P < 0.001$, $\beta = 0.79$), the direct path of beliefs ($P < 0.001$, $\beta = 0.63$), the direct path of local cultural beliefs ($P < 0.001$, $\beta = 0.58$), the direct path of social-economic base to identity styles ($P < 0.001$, $\beta = 0.48$) and the direct path of identity styles to the tendency to use drugs ($P < 0.001$, $\beta = 0.59$), are significant ($P < 0.001$). Also, the lower and upper limits of the bootstrap test showed that the indirect paths of family-related factors through identity styles have a significant relationship with students' attitudes toward drug use ($P < 0.001$). Therefore, identifying the risk factors and strengthening the protective factors related to the family can play a role in the prevention of addiction among secondary school students.

Keywords: Attachment style - identity style - family - attitude towards addiction, Risk and protective factors.

بررسی رابطه‌ی عوامل محافظت‌کننده و مخاطره‌آمیز مرتبط با خانواده با نگرش به مصرف مواد در دانش‌آموزان دوم

متوسطه: نقش واسطه‌ای سبک‌های هویت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی